

УДК 341.17

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ РЕСЕЙ МЕН ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ АРАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚЫТЫҚ ҚАТЫНАСТАР

Коккузова Айдана Сериковна

aidanabk@gmail.com

Халықаралық құқық кафедрасының 3-курс студенті, Л.Н. Гумилев
атындағы ЕҰУ-ның Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сарсенова С.Н., Л.Н. Гумилев атындағы
ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Ресей мемлекетінің сыртқы саяси бағытында, стратегиялық бағыттардың бірі еуропалық елдермен қарым-қатынаста болу. Мақалада ХХ-ХХІ-ші ғасырлардағы Ресей мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынас мәселелері талқыланады. ХХІ ғасырдың басында, Еуропа мен Ресейде, Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы өзара серіктестік ұзақ мерзімді стратегиялық және Еуропада және бүкіл әлемде бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтау үшін жасалған болатын. Дегенмен, Украинадағы оқиғалар, Ресей тарапынан антиресейлік санкцияларды енгізу және Ресей тарапынан әрекет ету шаралары Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы ынтымақтастықтың келешегін айтарлықтай қиындатты. Мен, саяси және экономикалық ғана емес, сондай-ақ рухани және моральдық аспектілерді

ескере отырып, өзара ынтымақтастықты дамытудағы қиындықтар мен карама-қайшылықтардың себептерін талдадым.

Қазіргі кезеңде әлемдік қауымдастықтың өмірі барлық салаларына әсер ететін түбегейлі өзгерістер жағдайында өмір сүруде. Ресей мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастың жалпы үрдістері де сол салдарының бір себебі болып отыр [1].

КСРО көптен бері «суық соғыс» нәтижесі деп санаған 1957 жылғы Рим келісім шартына қол қойған Еуропалық экономикалық қоғамдастықты (ЕЭҚ) тани алмады. Ақыр соңында, 1970 жылдары ЕЭҚ пен КСРО арасында кейбір техникалық келісімдерге қол жеткізілді, бірақ қазір ЭЫК (Экономикалық ынтымақтастық жөніндегі кеңес) Варшава пактінің мемлекеттері құрған ЕЭҚ тарапынан танылмады. ЕЭҚ-тың нарықтық экономикасы мен Кеңес Одағы мен оның одақтастарының жоспарлы жүйесі арасындағы экономикалық қатынастар күрделі болған.

1991 жылы КСРО ыдырағаннан кейін, Ресейде мен ЕЭҚ арасындағы қарым-қатынастың жаңа негізін табу керек болды [2]. Мұндай негіз 1994 жылғы 1 шілдедегі Корфу аралдарында қол қойылған Серіктестік пен ынтымақтастық туралы келісім. Құжаттың негізгі жетістігі ЕО пен Ресей арасындағы сауда қатынастарындағы ең қолайлы жағдай қағидасы болды.

Қазіргі Ресей энергия мен шикізатты Еуропаға, ал Еуроодақ Ресейге, негізінен, өнеркәсіптік тауарлар мен қызметтер экспорттайды. Тауар айналымының бұл құрылымы Ресейде тіпті либерал талдаушылардың пікірі бойынша «отарлық» ретінде қалыптасқан.

Ресей-ЕО экономикалық қарым-қатынастарын орнату тұрғысынан 1999-2003 жылдардағы қатынастар оңтайлы болды. Сауда-экономикалық қарым-қатынастар асимметриялық болмағанына қарамастан, Ресей, ЕО-тың үш ірі сыртқы сауда серіктестері тізіміне енгізілді. 2007 жылы ЕО-тың ресейлік сыртқы саудадағы үлесі 53% -ға жуық болды, ал Ресейдің ЕО елдеріне экспорты 2000-2006 жж. аралығында екі еселеніп, 140 млрд. еуроға жетті. 2001-2005 жылдары Ресейге ЕО елдерінен келетін тікелей шетел инвестицияларының көлемі 2,5 миллиард еуродан 9 миллиардқа дейін өсті.

Гуманитарлық байланыстар айтарлықтай өсті. Сонымен бірге сауда-экономикалық қатынастардың мұндай кеңеюі маңызды құрылымдық қайшылықтарға тап болды. ЕО-қа мүше мемлекеттердің біртұтас позицияны қалыптастыруға талпыныстарына қарамастан, саяси салада еурополизм процестерінің ықпалы ЕО-қа мүше елдердің егеменді құқықтарын сақтап қалуы қиындата түсті. Еуропалық Одақ институттары қазірдің өзінде жұмыс атқаратын юстиция және ішкі істер саласындағы сыртқы саясаты әлі де шешуші рөл атқарады. Сондықтан қазіргі кезде де Еуропалық Одақ үшін сыртқы серіктестермен ортақ тіл табысу қиынға соғуда.

Ресей мен Еуропалық Одақ бір-біріне қатысты саяси стратегиясының негізгі принциптерін жариялап, құжаттармен алмасты. (22 қазан, 1999, Хельсинки қаласында қол қойылған - ЕО «Ресейге қатысты ортақ стратегия» (Кельн, 3-4 маусым 1999 жылы) және «Ресей Федерациясының Еуропалық

одақпен орта мерзімді перспективада қатынастарды даму стратегиясы (2000-2010 жж.)» (Хельсинкиде, 1999 жылғы 22 қазанда қол қойылды).

Сонымен бірге келісімде, Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы серіктестік «шарттық қарым-қатынастар негізінде жасалады, яғни Ресей мен Еуропалық Одаққа қосылу туралы немесе бірлестіктер туралы ресми түрде мәлімдеме жасалмайды» деп түсіндірілді. Негізгі мақсаттар қатарында «Ресейді жалпы еуропалық экономикалық және әлеуметтік кеңістікке интеграциялау мүмкіндігін беру» деген қызығушылығы болды.

Бұл құжаттар 1993 жылғы 9 желтоқсанда Брюссельде қабылданған «Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы әріптестік және ынтымақтастық жөніндегі бірлескен саяси декларацияны» әзірледі және Ресейдің Батыстың қарым-қатынастарындағы дағдарысты еңсеру әрекеті болды. Себебі осы жылдың наурыз-маусым айларында Югославиядағы НАТО елдерінің әскери операциясы болды. Ресей мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастың шынайы дағдарысы 2004 жылдың көктемінде Болгария, Латвия, Литва, Эстония, Румыния, Словения және Словакияның НАТО-ға кіруіне себеп болды. Негізгі мәселелерінің бірі ЕО-тың елдерімен қоршалған Ресей Федерациясының Калининград облысының мәртебесі болды.

Бұл аймақ ресей-еуропалық қатынастарға ең тәуелді Ресей Федерациясының аймағы. Ресей «калнинград партиясын» жеңілгеннен кейін Ресей азаматтары Калининградқа баруға және оның аумағына бару үшін нақты де-факто визасың алуға тиіс болды.. 2004 жылғы 1 мамырда Еуроодаққа 10 жаңа мүше кірді: Кипр, Чехия, Эстония, Венгрия, Латвия, Литва, Мальта, Польша, Словакия және Словения. Еуропалық Одақтың кеңеюінен кейін ЕО елдерімен Ресейдің сауда үлесі шамамен екі есе өсті, шамамен 30% -дан 50% -ға дейін. 2004 жылы қатынастарды жақсарту мақсатында Ресей Киото хаттамасын ратификациялауды ұсынды.

Келесі жылдары ЕО пен Ресей арасындағы қарым-қатынаста шиеленістердің себептері көбейді: Польшаның етің экспорттаудың Мәскеудің тыйым салуы, Эстониядағы тәртіпсіздіктер, ресейлік мұнайдың Литваға жеткізілуін тоқтатуы, А. Политковскаяның өлімі мен А.Литвиненконың ісін тоқтатылуы. 2006 жылы Польша премьер-министрі Ярослав Качинский тіпті Ресейге қарсы экономикалық санкцияларды талап етті. Осының бәрі Ресей-ЕО қатынастырың жоққа шығарудың себептері болды.

«Еуропа мемлекеттері үшін Ресей әрқашан сыртқы мемлекет, Сібір Нигериясы немесе Алжир сяқты» бұл тұжырымдаманы Финляндиялық халықаралық қатынастар институтының - «ЕО пен Ресей» бағдарламасының басшысы Аркадий Мошес жасады. ЕО-тың Ресейге қатысты саясаты туралы мақаласында: «Ресейге қатысты өзіншілдік саясатын жүргізу қисынды болып табылады. Ол оның бір мезгілде елден шикізат пен транзиттік бағыттардың көздеріне қол жеткізуге үшін жасалған саясат»[2].

Бірқатар факторлар Ресей мен ЕО арасындағы ынтымақтастықтың негізін анықтайды. Біріншіден, геосаяси жағдай: Ресей мен Еуропа бір

кұрлықта орналасқан, жақын көршілер болып табылады. Екіншіден, тарихи және мәдени компонент маңызды рөл атқарады. Еуропа мен Ресей халықтары ғасырлар бойы бірыңғай мәдени құндылықтар мен идеалдардың жақындығынан қалыптасты. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Еуропа халықтары фашизмге қарсы бірлескен күресі де оның үлесін қосты. Үшіншіден, біріктіруші фактор - христиандық. Батыс пен Шығыс христиан дінінің арасындағы айырмашылықтарға қарамастан, жалпы христиан діннің бірлестігі Русь Патриархы Кирилл мен Кубадағы Рим-Католик Френсис Папасы Патшисінің 2016 жылғы ақпандағы жиналысы мен бірлескен декларацияға қол қоюы бастамасымен басталды [3].

Украинадағы оқиғалар, антиресейлік санкцияларды енгізілуі және Ресей тарапынан жауап шаралары, Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы ынтымақтастықтың келешегін айтарлықтай қиындатты. Еуропалық Одақ пен АҚШ басшылығы жеке тұлғаларға қатысты санкциялардан Ресей экономикасының барлық секторларына қарсы шараларға көшті. Ресей Федерациясы санкцияларды қолдайтын елдерден азық-түлік өнімдерін әкелуге шектеу қойды. АҚШ, ЕО, Канада, Австралия және Норвегиядан көптеген тамақ өнімдері тыйым салынған болатын.

Батыстың және Ресейдің жауап қайтару әрекеттерінің санкциялары осындай бағытты одан әрі жүргізбеу екенің түсінді. Себебі екі аймаққа осындай әрекеттер ешқандай жақсылықты әкелмейді. Британдық «The Economist» журналының хабарлауынша, соңғы оқиғаларға байланысты Еуропаның қазіргі ұрпағының алдында терең дағдарыстың нәтижесін көруде [5]. Санкцияларды қолдай отырып, еуропалық елдер көптеген тауарларды экспорттау мүмкіндігінен айырып қана қоймай, сонымен бірге Ресей азаматтары бұл өнімдерді көп мөлшерде пайдаланған және соның нәтижесінде ЕО нарықтың үлкен мүмкіндіктерінен айырылды.

Қазіргі кезде ЕО елдерінің жартысы санкцияларды шектеу немесе жою үшін барлық әрекеттерді қолдайды. Санкциялардың басталуына дейін, ЕО-қа жиырма сегіз мүше-мемлекеттердің жетеуі Ресеймен саудаға байланысты шектеулерді тоқтатуға қолдаған болатын. Бұл мемлекеттер Австрия, Венгрия, Италия, Кипр, Словакия, Чехия, Франция болған. Париж украиналық дағдарыстың шешілуіне байланысты санкцияларды алып тастайды. Ресей Федерациясы Еуроодақпен диалогтан бас тартпайды, бірақ тең, өзара тиімді, сындарлы негізде ғана қолдайды.

Осы жағдайға қарамастан, Ресей Федерациясы мен ЕО арасындағы басым бағыттар бойынша қарым-қатынастар әлсіреген жоқ, одан әрі дамыды. Сонымен, білім беру саласында ЕО 28 млн. еуроға дейін жетті. Ортақ білім беру жобаларын қаржыландырылуы ұлғайтылды. Тек 2015 жылы еуропалық университеттер 2100 ресейлік студенттерді қабылдады. Ресей мен ЕО арасындағы трансшекаралық ынтымақтастықтың бірлескен бағдарламасы дамып, 2020 жылға дейін осы бағдарламаға 190 млн. еуро бөлінді.

ЕО елдерімен болған саяси қайшылықтарға қарамастан, Ресей Еуропалық Одақпен сындарлы ынтымақтастық саясатын жалғастыруға және

екі жақтың арасында пайда болған қақтығыстар мен қарама-қайшылықтарды шешуге қолайлы жолдарын табуға және өзара ұзақ мерзімді тәжірибесін пайдалануға тиіс.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Большая Европа: идеи, реальность, перспективы / под ред. А.А. Громько. М.: Весь мир, 2014.
2. Тонких В.А. 2016. Россия в современном глобальном мире (в свете событий последнего времени) // Панорама. ^XXII. С. 41-49.
3. Аркадий Мошес «Россия-ЕС: Quo Vadis? Без перемен, нормализация или ухудшение» <http://www.globalaffairs.ru/PONARS-Eurasia/Rossiya-ES-Quo-Vadis-Bez-peremen-normalizatciya-ili-ukhudshenie-19159>
4. Совместное заявление Папы Римского Франциска и Святейшего Патриарха Кирилла (13 февраля 2016). URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4372074> (05.03.2017).
The Indispensable European // The Economist. November 7th 2015. P.11.